

Kako z učenci raziskovati etične izzive?

Skupaj se učimo, da skupaj živimo

■ **Mateja Centa**, dr., je raziskovalka in asistentka na *Teološki fakulteti* v Ljubljani. Sodeluje v mednarodnih projektih *Ethika* in *Little* ter kot sotrenerka v programu izpopolnjevanja za geštalt pedagogiko.

Eden izmed glavnih izzivov raziskovanja etičnih vprašanj v sodobnem svetu je usmerjanje izobraževanja v smeri razvoja, ki bi spodbujal posameznike h kritičnemu razmišljanju, k odpiranju novih gledišč in razumevanju razlike med znanjem in razumevanjem (Arendt, 1978). Dejstvo, da so ljudje pogosto bolj dovzetni za sprejemanje splošnega mnenja, kakor da bi se o njem spraševali, se odraža tudi na področju vzgoje in izobraževanja. To je vidno predvsem pri šolskih kurikulumih, ki še vedno namenjajo večjo težo znanju. Hannah Arendt je takšno stanje 'nepremišljenosti' in odsotnosti misli opredelila kot eno najpogubnejših stanj tako naše lastne duševnosti kot posledic za družbo.

Razmišljanje ali razmislek ni nekaj, kar bi se lahko razvijalo le preko izmenjave informacij. Razvije se iz dialoga, ki je podprt z argumenti (Mortari, 2008: 30), in tak dialog bi moral postati del vsakega sistema izobraževanja in vzgoje. Nato sledi premik od razmisleka k dejanjem. Eden izmed bolj obetavnih načinov raziskovanja oziroma pristopov k etičnim izzivom v sodobnem svetu so projekti v okviru državljanske vzgoje, ki sledijo rdeči niti oz. preprostemu priporočilu Hannah Arendt, tj. »razmislimo o tem, kaj počnemo«. V prispevku predstavljamo nekaj možnih pristopov in dobrih praks, ki so bili izvedeni v več vzgojno-izobraževalnih projektih in so hkrati spodbuda, da tudi sami po predstavljenih korakih ali pa v lastni različici izvedemo kakšno družbeno pobudo oziroma akcijo z učenci v svoji lokalni skupnosti.

Vključevanje in vključenost šole v zunanji svet

»Vzgoja za aktivno državljanstvo potrebuje pedagoško spremembo, ki temelji na vključevanju. Takšna pedagogika se ne usmerja le k spodbujanju učenja o temah in izzivih,

ki so prisotni v resničnem življenju, ampak tudi omogoča razvijanje sposobnosti, ki so bistvene za praktično izvajanje aktivnega državljanstva« (Mortari, 2008).

Izkustveno učenje (učenje preko izkušnje) in sodelovalno učenje sta dobra primera pristopov k aktivnemu državljanstvu, saj povezujeta delo v šoli s svetom izven nje. Namen vključevalne in povezovalne vzgoje je vzpostavljanje smiselnih povezav med učenjem v razredu in spretnostmi, ki so potrebne za aktivno vključevanje v življenje v skupnosti.

Del izkustvenega učenja so dejavnosti, ki temeljijo na načelu, da je učenje najbolj smiselno in učinkovito, kadar izhaja iz okoliščin, ki niso abstraktne, ampak imajo korenine v resničnem življenju. Zato je najboljši pristop k učnemu procesu ta, da posameznik (učenec) sam izvede določeno aktivnost za skupnost in nato spremlja učinek, ki ga je pustil v le-tej (Fry in Kolb, 1975). Za učenca je v tem procesu najpomembnejše, da razume namen (aktivnosti za določeno skupnost), konkretno izvede aktivnost in preuči njene izide (spremlja in ovrednoti rezultate, ki so nastali po aktivnosti v tej skupnosti).

Primeri državljskih pobud, ki spodbujajo učence k razmišljanju in učenju o večjih družbenih vprašanjih, kot sta na primer lakota in onesnaževanje okolja, so priprava prehrambnih paketov za osebe v težavah v bližnji sosesčini, zbiranje in darovanje oblačil, obutev in igračk, ki jih ne potrebujejo več, zbiranje zamaškov, plastike, papirja, pri čemer skrbijo za okolje in hkrati pomagajo zbirati denar za potrebe posameznikov, ki so v težavah, vključevanje v čistilne akcije ipd. Projekte, s katerimi se z učenci vključujemo v takšne državljanske pobude, lahko oblikujemo tudi glede na model PARC1, ki so ga razvili v centru za uporabno psihologijo. Model je sestavljen iz štirih korakov: priprava, akcija, refleksija oziroma premislek in praznovanje.

Vzemimo si čas za premislek

Pri vseh oblikah izkustvenega učenja sta ključni del procesa čas in prostor, ki ju namenimo učencem za razmišljanje o (njihovih) izkušnjah. Ta del procesa je namenjen strukturiranemu razmišljanju, kjer naj bi učenci ovrednotili svoj prispevek v določeni akciji ali pobudi, ki so jo izvedli. Tako

učenci ostanejo motivirani tudi za nadaljnje izzive, saj lahko vidijo, da njihov prispevek pozitivno vpliva na spremembe v skupnosti. Razmislek ima torej osrednjo vlogo pri etični vzgoji. Učenci so v tem procesu izzivani, da kritično premislijo o svojih izkušnjah, prepoznajo tako dobre kot nekoliko slabše priložnosti in na podlagi le-teh poiščejo in predlagajo možne nove, izboljšane pristope. V nadaljevanju je predstavljena metoda, ki temelji na kritičnem razmišljanju in se imenuje MelArete2. Eden izmed rezultatov kritičnega razmišljanja je krepitev celotnega niza spoznavnih procesov. V pristopu MelArete se spodbuja sposobnost razmišljanja, pri čemer je ključni poudarek na dveh dejavnostih, to sta dialog in pisanje. Glavne učne dejavnosti pri metodi MelArete so:

- pogovor o etičnih vprašanih (določitev etičnega problema, razprava o etičnih pojmih, zagatah ipd.),
- branje zgodb in pisanje s poudarkom na etičnih vsebinah,
- zapisovanje osebnih in etično pomenljivih življenjskih izkušenj.

Dialog in pisanje

Učenčeve ideje se razvijajo v dialogu in odnosu z drugimi ter v dialogu z njim samim (Mortari, 2009). V času, ko učenci razmišljajo sami, je pomembno, da smo pozorni tudi na njihov osebni kontekst, tj. da lahko pristno izražajo svoje misli in občutja. V nadaljevanju navajamo nekaj osnovnih pristopov, s katerimi lahko učence vključimo v dialog:

- Razredna razprava: to je odprt prostor, v katerem lahko učenci prosto delijo svoja stališča o določeni etični temi, ki smo jo na primer zasledili v članku, na fotografiji ipd. Pristop je priporočljiv, kadar želi učitelj učence ozavestiti o določeni temi.
- Razredno soočenje: učence razdelimo v skupini; ena je za določeno okoliščino, druga pa proti njej. Nato razpravljajte o tem z etičnega vidika. Pristop je še posebej dobrodošel, kadar želi učitelj pri učencih spodbuditi iskanje novih, drugačnih, alternativnih pristopov k iskanju rešitve za določen izziv.
- Pisanje: če sledimo nekoliko preoblikovani Descartesovi misli, da »smo, ker mislimo«, lahko uvidimo, da naše raz-

Foto: Matej Hozjan

mišljanje usmerja naše čustveno življenje in določa tudi način našega bivanja na tem svetu. Pomemben korak v posameznikovem osebnem razvoju je poglobljeno razmišljanje, ki ga lahko krepimo in dosežemo s pisanjem. Mortarijeva pravi, da je »pisanje kristaliziranje misli«. S tem ko učenci zapisujejo svoje misli, jih opredeljujejo; o svoji izkušnji na nek način spregovorijo in dopustijo, da izkušnjo ovrednotijo in umestijo v svoje doživljanje. Namen dobre spoznavne vzgoje ni samo učenje tehnik, marveč spodbujanje k prepoznavanju različnih stanj duha. Pisanje spodbuja h kritičnemu razmišljanju in je bistveno pri poučevanju čuječnosti, saj je osnovano na razmišljanju. Da bi natrenirali duha, mora biti pisanje redno, osredotočeno in (vz)trajno. Z rednim pisanjem, četudi se zdi, da ni nič pomembnega, kar bi zapisali, gojimo notranji uvid, s pomočjo katerega prepoznavamo in preoblikujemo svoje miselno delovanje. Da bi to torej resnično delovalo, mora osmišljeno mišljenje postati del redne vadbe in sčasoma postane navada. Prav slednje je razlog, da metoda MelArete posebej poudarja to, da se učenci naučijo ohranjati

svoje misli. Spodbuja se jih, da zapisujejo, kaj počnejo glede na svoje vrednote in glede na vrline, ki jih želijo razviti.

Navajamo nekaj osnovnih pristopov, s pomočjo katerih lahko učence spodbudimo k pisanju:

- Pisna vaja: učence naprosimo, da izrazijo in zapišejo svoje mnenje o določeni etični temi na list papirja. Ko zaključijo s pisanjem, naključno izberemo učenca in prosimo, da deli, kar je zapisal.
- Dnevnik premislekov in refleksij: učence spodbudimo k pisanju različnih dnevnikov, na primer dnevnika hvaležnosti, kamor vsak dan napišejo, za kaj so hvaležni; dnevnika pozitivnih razpletov, kamor zapišejo, kako se jim je pripetila kakšna neprijetnost (učenec je na primer ugotovil, da je pozabil napisati domačo nalogo), vendar so v njej prepoznali tudi nekaj pozitivnega (dobil je pomoč od sošolca, s katerim sta potem popoldne odšla v kino) ipd.
- Dnevnik vrtilin: učence nagovorimo, da v dnevnik zapisujejo svoje vtise, izkušnje in vse, kar se naučijo o krepostnem življenju in vrtilinah. Spodbudimo jih, naj opisujejo zlasti tiste osebne izkušnje, na

Foto: Benedikt Lavrih

osnovi katerih so spoznali, kako je biti na primer velikodušen, pogumen in spoštljiv (kaj so storili, kaj so zaznali in kaj so se naučili).

Projekti šol, usmerjeni v skupnost

»Ne pišeš, ker bi rad nekaj povedal, ampak pišeš, ker imaš nekaj povedati« (F. Scott Fitzgerald). Omenjeni citat je uvod v vzgojni projekt *Dragi prijatelj, pišem ti in ... te spoznavam*. Projekt je nastal v Italiji kot rezultat srečanja učitelja verskega pouka in učitelja literature. Prvi se je ukvarjal z mladostniki in njihovimi vsakdanjimi težavami, pritiski vrstnikov ipd., drugi pa se je ukvarjal z žalostjo in apatijo mladih prestopnikov. Cilj projekta je bil s pisanjem pism in srečanji

v zaporu povezati svet mladostnikov, ki so 'zunaj', s svetom mladostnikov, ki so 'zaprti' v prevzgojnem domu. Prvotna zamisel, da bi zaprti mladostniki začeli pisati, se je spremenila v nekaj nepričakovanega. Projekt oziroma zamisel pisanja pism je postala redni del izobraževanja v srednji šoli ITC Salvemini v kraju Casalecchio di Reno v Italiji in centra za pridržanje mladih v Bologni. Sodelovanje pri tem projektu je prostovoljno. Med prevzgojnim domom in skupino učencev iz šole se korak za korakom ustvarja most. Najprej so se mladostniki v pismu predstavili in si podelili nekaj vprašanj, da so se med seboj lahko malce bolj spoznali. Pri pisanju so morali zaprti mladostniki tudi razmisliti in pisati o tem, kaj jih je pripeljalo v prevzgojni dom. Nato so se spoznali tudi iz oči v oči in več mesecev

s tedenskimi obiski nadaljevali pogovore v zaporu. Za obe skupini mladostnikov je bila to izjemna izkušnja in redka priložnost, da dobijo vpogled v življenje za zidovi in zunaj njih ter tako spremenijo mnenje o eni in drugi strani ter ne nazadnje premagajo več strahov.

Pedagoški namen te dejavnosti je izjemno močan in globok. Dejavnost presega kulturne in jezikovne meje ter krepi empatično vživljanje kljub različnim življenjskim okoliščinam. Mladostniki so si med seboj bolj podobni, kot se morda zdi na prvi pogled. Ravno te podobnosti so stična točka uspešnega dialoga. Na koncu te podobnosti premagajo razlike med mladostniki. Te prevladujoče značilnosti vseh mladostnikov so zanimanje za vprašanja, povezana z naklonjenostjo in ljubeznijo, željami, življenjskimi projekti in težavami odraščanja. Redna srečanja v zaporih pa pri zapornikih odpirajo tudi ranljivost, negotovost, občutja zanemarjenosti, občutja človeškosti, saj imajo le redko priložnost to s kom deliti, ker jih ves čas spremljata nezaupanje in sram. Za učence, ki prihajajo iz urejenih družin in običajnega okolja, je zato prebiranje pism zaprtih mladostnikov, ki živijo v pomanjkanju, čustveno naporno. Tudi obiski v prevzgojnem domu so zato lahko neprijetni. Vendar so lahko kljub temu pomembni, saj se tako mladostniki naučijo, kako lahko je izgubiti svobodo zaradi nekaj slabih odločitev. Po drugi strani pa se jih sočutje, ki ga učenci izražajo v svojih pismih zapornikom, globoko dotika in nagovarja vse ljudi (ne samo udeležene). Nekaj poudarkov iz pism: »... besede v tvojih pismih so čudovite in pomembne zame. Nihče, ki mi je blizu, mi ne zna povedati tako, kot mi znaš ti. /.../ Dober občutek je, da ste pozorni do nas, da se pogovarjate z nami, da se srečujete z nami. Na splošno si ljudje ne želijo pogovarjati z nami, ker smo zanje kriminalci, smo slabi ljudje, nad katerimi so obupali in si o nas ne želijo razmišljati.«

Projekt *Dragi prijatelj, pišem ti in ... te spoznavam* je čudovit primer vzajemnega učenja o posledicah kršenja pravil, delanju napak, o pravičnosti, kaznovanju, odgovornosti, razumevanju, sprejemanju, solidarnosti in odpuščanju. Mladostniki so prišli do spoznanja, da so si med seboj podobni. Tako so odprli možnost drugačnemu, lepšemu življenju tako 'zunaj' kot 'znotraj'.

Primeri državljskih pobud za osnovne šole v okviru projekta Ethika

Obisk pediatrične bolnišnice in lokalna skupnost

Učenci so se odločili, da nekaj časa preživijo z bolnimi otroki v zadarski bolnišnici, ki so tam dlje časa. S prijatelji, ki so jih povabili zraven, ker so želeli, da bi tudi oni začutili sočutje do teh otrok, in z učitelji so pripravili darilne pakete s šolskimi potrebščinami, igračami in sladkarijami. Vsi učenci so pripravili tudi voščilnice z dobrimi željami za hitro okrevanje. V bolnišnici so učenci razdelili pakete bolnim otrokom, se z njimi igrali in tudi izmenjali nekaj besed. Za učence je bilo to nepozabno doživetje. Kasneje so poslali še skupno sporočilo otrokom v bolnišnico. Videli so, da niso sami in da se imajo lahko vseeno lepo in se zabavajo s svojimi vrstniki, saj so se med njimi spletla tudi nova prijateljstva.

Ena šola in štiri državljske pobude

Ena izmed šol se je usmerila k štirim različnim pobudam:

- Učenci so se vključili in pomagali v lokalni skupnosti tako, da so zbirali prostovoljne prispevke (hrano, obleke in pripomočke za higieno) za karitativne organizacije, kjer si lahko družbeno ogroženi ljudje vzamejo, kar potrebujejo.
- Celotna šola, s starši vred, je zbirala plastične zamaške; denar, ki so ga dobili za

to, je bil namenjen za draga zdravila v Združenju bolnikov z levkemijo in limfomom.

- Ustvarjanje prijateljskega vzdušja v šoli: učenci so preprosto šolsko klop preoblikovali v 'klop prijateljstva'. Klop so prebarvali s prijetnimi barvami, poslikali z vabljivimi slikami in nanjo napisali navdihujoča sporočila. Bila je središče družjenja, saj so ob njej risali in ustvarjali še druge družabne igre in tako spremenili dolgočasen beton okrog šole v prijetno igralno območje za prosti čas.
- Učenci so obiskali dom za ostarele, kjer so ves dan preživeli s starejšimi ljudmi. Igrali so se najrazličnejše igre in tako med seboj spletli močne vezi. Obisk učencev je prebivalcem doma za ostarele priklical na obraz velik nasmeh in moralno zadovoljstvo, učenci pa so krepili empatijo in občutek skrbi za starejše, ki se v teh domovih pogosto počutijo osamljene in pozabljene od sveta.

Edinstvena slikanica učencev za mlajše otroke v vrtcih

Učenci iz osnovne šole so ustvarili slikanico za mlajše otroke v vrtcih. Zgodbe in slike v knjigi so ustvarili z namenom, da bi spodbudili mlajše otroke k pripovedovanju zgodb ter da bi razvijali zanimanje za književnost. Slikanico so učenci predstavili mlajšim otrokom tako, da so z njimi preživeli en dan in imeli interaktivne dejavnosti na podlagi zgodb iz slikanice. Organizirali pa so tudi dan, ko so učenci osnovne šole povabili svoje starše in učitelje, da so tudi njim predstavili slikanico.

Bodi sprememba, ki si jo v svetu želiš

Gre za naslov družbene pobude, ki so jo pripravili učenci; organizirali so namreč humanitarni koncert. Dogodek je vključeval koncert popularne lokalne skupine in slikarsko razstavo učencev. Udeleženec koncerta je vstopnino poravnal tako, da je daroval higienske ali prehranske izdelke, ki so bili namenjeni in kasneje razdeljeni kar štirim humanitarnim nevladnim organizacijam, med njimi tudi eni, ki dela z otroki brez staršev v Afriki.

Dan hrane

Po navdihu *Dneva hrane*, ki ga je začel znani kuharski mojster Jamie Oliver, so učenci skupaj z učitelji pripravili *Dan hrane* za svojo lokalno skupnost. Starši in učenci so sodelovali v ustvarjalnih aktivnostih, ki so spodbujale zdrav način življenja. Eno izmed aktivnosti je vodil tudi znani blogger, ki se prehranjuje samo s presno hrano. Učencem je pokazal, kako si lahko sami pripravijo zdrav in hkrati sladek ter okusen prigrizek.

Veselo in z odprtim srcem na družbi prijazno delo!

To je bil zadnji prispevek v nizu, ki smo ga pripravili v okviru projekta Little. V njih smo se ukvarjali z etično vzgojo, biografskim in celostnim učenjem, etiko skrbi, ustvarjanjem dobrih odnosov, metodami, ki spodbujajo vedoželjnost pri učencih, kritičnim mišljenjem, zavzemanjem stališč ter sodelovanjem z učenci, ko jih postavimo v središče etične vzgoje. ◀

Literatura

- Arendt, Hannah (1978): *Life of the mind*. New York: Harcourt.
- Fry, Ronald; Kolb, David A. (1975): *Toward an applied theory of experiential learning*. V: Cary L. Cooper (ur.): *Theories of Group Process*. London: John Wiley.
- Mortari, Luigina (2008): *Educare alla cittadinanza partecipata*. Milano: Bruno Mondadori.
- Mortari, Luigina (ur.) (2009): *La ricerca per i bambini*. Milano: Mondadori Università.

Opombe

1 Center za raziskovanje uporabne psihologije (Psychology Applied Research Center (PARC)) je center, ki sodeluje z različnimi organizacijami in skupinami, ki osveščajo o družbenih spremembah in krepitvi moči skupnosti s pomočjo aplikativnih, v delovanje usmerjenih raziskav.

2 MelArete je pristop, ki sta ga razvili Luigina Mortari in Valentina Mazzini. Pristop temelji na etiki skrbi, ki jo vidi kot ključno pri vzgoji vrtilin. Več o metodi in primerih aktivnosti si lahko preberete v priročniku za učitelje in vzgojitelje na povezavi: http://www.ethics-education.eu/resources/Manual-Teachers_SI.pdf.

Projekt *Learn together to live together – Skupaj se učimo, da skupaj živimo* (LITTLE*) je mednarodni projekt, v katerem sodelujemo: irsko združenje šol Educate Together, Teološka fakulteta, društvo Mala filozofija s Hrvaške in inštitut Steps iz Italije. Glavni cilj projekta Little je okrepiti sposobnosti in veščine učiteljev za naslavljanje tem s področja etike in vrednot v okviru predšolske in šolske vzgoje. Pri tem sledimo usmeritvam EU, ki spodbujajo aktivno državljanstvo in gojenje skupnih vrednot svobode, strpnosti in nediskriminacije, h krepitvi družbene kohezije in k nudenju pomoči mladim, da postanejo odgovorni, odprti in aktivni člani naše raznolike in vključujoče družbe. Več o projektu in morebitnem sodelovanju lahko preberete na spletni strani <http://ethicaleducation.eu/>.

*Projekt je sofinanciran s strani Evropske komisije in irske nacionalne agencije za program Erasmus+. Vsebinska prispevka je izključna odgovornost avtorice ter v nobenem primeru ne predstavlja stališč ali odgovornosti Evropske komisije.